בְּשַׁבָּת נַמִּי פְּשִׁיטָא טַלְטוּל מִדְּרַבָּנַן הוּא. ונקטה הגמ' איסור זה ולא איסור מתקן, שכן היה מקום לומר שלגבי חולה זה שמותר לו לאכול אף דבר שאינו מתוקן, אינו נחשב מתקן (שיח יצחק). ויש שכתב, שכוונת הגמ' שיש בו גם איסור טלטול מלבד איסור מתקן, ומה שנקטו בעלמא שהאיסור משום מתקן, היינו אפילו באופן שאין איסור טלטול, כגון שמה שמפריש נמצא כבר בכלי אחר (תוספת יום הכיפורים).

נִיתָּא רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא וְלָא רַבִּי. ששיטת רבה שעדיף לעבור על איסור תיקון טבל בשבת מלעבור על איסור אכילת טבל דרבנן, היא כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון שמעשרים את הכרישים אף שמעשר ירק הוא מדרבנן, ולא כרבי הסובר שאין לעשר (רש"י). ואין לדחות שמדובר באופן שצריך לאכול את כל הכרישים, ונחלקו אם עדיף להאכילו תרומה או טבל, שכן לשון רבי אלעזר 'לא יאכל עד שיעשר' משמע שדי בחולין (תוספת יום הכיפורים). ויש שביאר שאין לדחות כך, כי מי שנשכו נחש אינו צריך לאכול לרפואתו אלא מעט, ולכן בודאי גוזזין לו כדי צורכו (פני שלמה).

דְּהָתָם לָאו בּוֹלְמוֹס אַחֲזֵיהּ. שאול המלך השביע את העם שלא לאכול, ויהונתן אכל. וכששאלוהו למה אכל, אמר להם שלא ידע על השבועה, ולא ראה שכל העם אינו אוכל מפני שכהו עיניו. ואם היה מדובר שאחזו בולמוס, לא היה צריך להשיב להם שלא ידע, אלא שאכל משום שאחזו בולמוס שהוא סכנת נפשות והיה מותר לעבור על השבועה, שהרי אפילו ביום כיפור מותר לאכול (מהרש"א).

קָפְחֵיהּ לְרוֹעֵה אֲכָלֵיהּ לְרֵיפְתָּא. ואף שנמצא מציל עצמו בממון חבירו, ואמרו בב"ק (ס, ב) שאסור להציל עצמו בממון חבירו אפילו במקום פיקוח נפש, יש הסובר שהאיסור הוא רק כשאין דעתו לשלם, אבל כשדעתו לשלם מותר (תוס' שם). ואף לדעת הסובר שאסור להציל את עצמו בממון חבירו גם על דעת לשלם (רש"י שם), מצינו מחלוקת בברייתא בעיקר דין זה, האם איסור גזל עומד בפני פיקוח נפש (ראה רמב"ן כתובות יט, א, בשם ברייתא חיצונית), ורבי יהודה סבר כדעת המתירים (בנין ציון קסט). ויש שכתב, שרבי יהודה הרי נטל את הפת מידיו של הרועה, וכיון שהרועה עצמו היה מחוייב להצילו מדין 'השבת אבדת גופו', היה רשאי רבי יהודה לקחת ממנו אף בעל כרחו (הערות הגרי"ש אלישיב).

אִתְחֲזִי לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ תָּא שְׁקוֹל כִּיסָּא. כח הטומאה שבמקום הקבר נראה לו בחלום בדמות אביו, ומן השמים נתגלגל הדבר הזה, כדי לעורר את רבי יהודה ורבי יוסי שילמדו לבדוק בשמות האנשים כדברי רבי מאיר (בן יהוידע).

מַשְׁכְּווּהוּ וְעַיְּילוּהוּ לַחֲנוּתָא, היינו מקום שתיית יין, כדי שישתה יין ואולי יגלה להם היכן מעותיהם, וכמו שאמרו 'נכנס יין יצא סוד' (מהרש"א, ובהגהות הב"ח הגירסא במפורש היא 'אשקיוה חמרא').

מַיִם רְאשׁוֹנִים הֶאֱכִילוּ בְּשַׂר חֲזִיר מַיִם אַחֲרוֹנִים הָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ. שעבירה גוררת עבירה, ולפיכך כיון שעבר על נטילת ידים בא לידי אכילת דבר איסור, וכיון שעבר על מים אחרונים שנתקנו משום סכנת מלח סדומית, בא לידי הריגת נפש (מהרש"א חולין קו, א).

כִּי מְטוֹ לְהַהוּא בֵּיתָא דִּשְׁמֵיהּ בָּלָה לָא עַיְּילוּ לְגַבֵּיהּ. ולעיל במעשה עם כידור, נכנס רבי מאיר לביתו אף שהיה מדייק משמו שרשע הוא, כיון שהיה זה סמוך לשבת ולא היו יכולים להמשיך בדרכם, ולא היתה להם אכסניא אחרת לשהות בה (מהרש"א).

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּכֶלֶב שׁוֹטֶה, ומצינו בחז"ל, שהמדבר לשון הרע נמשל לכלב שוטה (ילקוט שמעוני כי תצא תתקלג), ששניהם דומים בכך שאין להם תקנה, וכן כל חמשת הסימנים שיש בכלב שוטה שייכים אצל מספר לשון הרע [ראה ביאור הסימנים להלן], ועל ידי זה נמשך עליו רוח הטומאה השורה על הכלב ההוא, והוא מעביר הלאה את רוח הטומאה (חפץ חיים שמירת הלשון, הזכירה ד).

וְרִירוֹ נוֹטֵף, מחמת רוח רעה ששורה עליו, מתגברים אצלו הכעס והעזות המוטבעים בו [שהכלב עז שבחיות (ביצה כה, ב)], ובפרט בגלל שפיו פתוח ואין דבר שמעכב את הריר לנטוף [וכן הוא בעל לשון הרע], ועוד, שכמו הכלב השוטה שנוטף רירו, שהיא ליחה מאוסה מאוד, ובכל מקום שהיה שם אפילו זמן קצר, נשאר שם צחנה [כך בעל הלשון הרע, עושה רושם רע בכל מקום שעובר בו] (חפץ חיים שם).

וְאָזְנָיו סְרוּחוֹת – אזניו גדולות ומתקפלות לכיוון מטה (רש"י). ויש מפרשים, שאזניו מאוסות (תוס' רא"ש). וענין סימן זה והסימנים הבאים, משום שרצונו של כלב שוטה לנשוך את כל המזדמן לפניו, וכדי שלא יסתתרו ממנו, הוא נוהג בערמה כאילו הוא שקט ושליו, ואין קול נביחתו נשמע, ואז ברגע אחד הוא נושך את עוברי הדרכים [וכן הוא בעל לשון הרע] (חפץ חיים שם).

מַאי בֵּינַיְיהוּ, שאמנם לפי רבי מתיא בן חרש [במשנה לעיל (ע"א)] יש נפקא מינא במחלוקתם, לאיזה נשוך מותר להאכיל 'חצר כבד' של הכלב [שלדעת רב מותר רק כשהוא כלב שהנשים משחקות בו, ולדעת שמואל מותר רק כשהוא כלב שרוח רעה שורה עליו], אך אין הלכה כרבי מתיא (תוספת יום הכיפורים). ויש שכתב, שאף לפי רבי מתיא, אין נפקא מינא בין רב לשמואל לענין רפואתו מ'חצר כבד', שכאן מדובר על מי שננשך מכלב שיש לו את חמשת הסימנים הנ"ל, שהוא בודאי כלב שוטה ולכל הדעות עושים לו רפואה זו (יד דוד).

■ להלכה, מי שנשכו כלב שוטה, אסור להאכילו 'חצר כבד' של הכלב השוטה, שאין עוברים על איסורים [מדאורייתא (ברכי יוסף או"ח שא, כה)] עבור תרופה בדרך סגולה שאין לה הבנה בדרכי הרפואה, [כדעת חכמים החולקים על רבי מתיא] (רמב"ם בפיהמ"ש). אכן, מותר לעבור על איסורים דאורייתא עבור תרופה בדוקה ומנוסה, אף שאין לרופאים הבנה איך פועלת התרופה [כל זמן שמקור התרופה אינו מעבודה זרה] (תוספת יום הכיפורים לעיל ע"א).